
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ

УДК [338.46:37]:331.5

© Антохов А.А., 2012

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ Й ОСВІТНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена відображенню характеру і форм інтеграційної взаємодії освіти і виробництва в регіональному аспекті. Розглянуто наявні зв'язки між суб'єктами, розкриті відсутні компоненти. Представлено композицію моделі, визначено її перспективи як інструменту управління освітньою системою.

Ключові слова: регіональний ринок праці, ринок освітніх послуг, виробник освітніх послуг, служба зайнятості, споживачі освітніх послуг.

Постановка проблеми. Ринок освітніх послуг і ринок праці, які є соціально-економічними системами, мають низку принципових особливостей, що відрізняють їх взаємодію від взаємодій інших галузевих ринків. Ця специфіка визначається як змістова сторона самого поняття "освітні послуги" та сторонами, що беруть участь у її життєвому циклі, так і соціально-економічним значенням феномена освіти в цілому. Тут проявляється двоїста природа освітніх послуг: складаючи нерозривну педагогічну єдність освіти і виховання, вони при цьому виступають у ролі економічного об'єкта. Механізми взаємодії ринків освітніх послуг і праці також мають свої яскраво виражені особливості [1, 3, 6]. У процесі трансформації економічної системи в Україні окремі національні ринки і, в першу чергу, ринки праці не мали належної взаємодії з ринком освітніх послуг. Така відірваність вела до того, що ринок освітніх послуг не реагував на реальні потреби ринку праці.

Відірваність від ринку праці, від запитів працедавців породжувала хаотичність у розвитку ринку освітніх послуг, і передусім, це стосується якості підготовки. З одного боку, на основі державних стандартів, згідно з вимогами освітньо-кваліфікаційних характеристик, науково-педагогічний персонал формував необхідний рівень знань студентів А з другого боку, діючі робочі місця, які в умовах первинних ринкових відносин мали приносити власнику прибуток, не відповідали професійним і соціальним запитам молодих спеціалістів. Останні, щоб не потрапити

в категорію безробітних, були змушені на робочих місцях оволодівати простими емпіричними навичками, формувати нові вміння, які не базувалися на здобутках сучасних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детально досліджували питання функціонування ринку освітніх послуг та їхній взаємозв'язок з іншими ринками в регіоні М. Долішній, М. Лалакулич, І. Пасінович. Необхідність урахування процесів, які відбуваються на ринку освітніх послуг, знаходимо у працях У. Садова, Л. Семів, Л. Шевчук, Л. Янковської. Особливо тісно пов'язані ринки освіти та праці: перший сприяє залученню населення в освітній процес і в недалекій перспективі детермінує становище фахівця на відповідному сегменті ринку праці.

Соціально-економічний статус ринку освітніх послуг може бути оцінений з різних поглядів [4, 5]. Іноді в спробах уникнути надмірно активного застосування економічної термінології учасники ринку освітніх послуг трактуються не як його зацікавлені сторони, а виключно як соціальні партнери. Однак ринок освітніх послуг від цього не втрачає ознак економічного інституту, а його суб'єкти зберігають свої соціальні та фінансово-економічні інтереси.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Ринок освітніх послуг у сфері вищої освіти має стратегічне значення для країни, оскільки альтернативні механізми масової підготовки фахівців для життєво необхідних сфер суспільного життя (охорони здоров'я, освіти,

державного управління тощо) відсутні.

Тому держава є носієм специфічного інтересу до сфери освітніх послуг, виступаючи як розробник і провідник освітньої політики, згладжуючи при цьому соціально-економічні проблеми і вирішуючи власні кадрові, фінансові, культурно-ідеологічні питання.

Формулювання цілей статті. Завданням статті є дослідження та удосконалення моделі функціонування ринку освітніх послуг та ринку праці. Мета статті - розкрити можливі взаємозв'язки освітніх установ, роботодавців і державних органів влади.

Викладення основного матеріалу дослідження. Складність функціонування ринку освітніх послуг багато в чому визначається різноманітністю його суб'єктів і різноспрямованістю їх рольових установок. У загальному вигляді, виходячи з позицій учасників цього ринку, їх можна класифікувати на "виробників", "користувачів" і "адміністраторів", причому один і той же суб'єкт здатний володіти двома-трьома рольовими установками. Роль "виробника" пов'язана з розробкою, виробництвом і наданням освітніх послуг, роль "користувача" - з пошуком і придбанням освітніх послуг; роль "адміністратора" полягає у визначенні "правил гри" і зовнішньому впливі на ринковий механізм і умови його функціонування. Органам влади апріорі відводиться роль "адміністратора", хоча вони також виступають як "виробники" (в частині державних установ), так і "користувачі" (будучи роботодавцями). Кожний вищий навчальний заклад є "виробником", проте різні об'єднання вузів (т.зв. "вузівська громадськість"), представляючи собою організовану силу і володіючи певним впливом на органи влади, бере також участь в "адмініструванні" ринку. Кожен роботодавець діє на ринку освітніх послуг як "користувач", але об'єднання роботодавців мають також роль "адміністратора". Абітурієнти і студенти, а також непрямі користувачі освітніх послуг (домогосподарства, фахівці тощо) відіграють однойменну роль. Нарешті, все більш активним учасником даного ринку стають засоби масової інформації - служачи ефективним інструментом впливу на громадську думку, ЗМІ роблять свій "адміністративний" внесок.

Очевидно, що таке переплетення інтересів і позицій суб'єктів ринку освітніх послуг має на увазі їх не односторонню, а взаємну відповідальність. Як справедливо зазначає Ю. Б. Рубін, помилково вважати, "що студенти несуть відповідальність перед державою, яка фінансує їх навчання, вузи теж відповідальні по відношенню до держави, що підтверджується процедурами ліцензування і державної акредитації, а роботодавці є носіями

особливої соціальної відповідальності перед державою, суспільством і вузами ... Найбільшу соціальну відповідальність, згідно з подібною логікою, мають роботодавці ... держава ж взагалі нікому нічого не повинна" [6]. Конфлікти, взаємна недовіра і відсутність ефективного довготривалого співробітництва між суб'єктами ринку значною мірою пояснюються тим, що багато українських ВНЗ не ідентифікують себе в ролі відповідальної сторони ринку освітніх послуг.

Важливою особливістю ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти, що відрізняє його від інших ринків, є відсутність інституційних посередників - окремого роду ринкових суб'єктів, що забезпечують взаємодію попиту і пропозиції. Кадрові та рекрутингові агентства рідко спеціалізуються на працевлаштуванні фахівців з вищою освітою, та й у регіонах їх наявність на сьогодні є швидше винятком, ніж правилом, системний контакт між навчальним закладом і роботодавцем вони не підтримують. Держава (наприклад, в особі служб зайнятості населення), об'єднання роботодавців (наприклад, торгово-промислові палати), інші організації сьогодні функцією посередництва не реалізують - всі суб'єкти ринку взаємодіють один з одним безпосередньо. Цей факт може бути оцінений амбівалентно: позитивно, але, оскільки немає перевитрати ресурсів і різного роду посередницьких націнок, і негативно через ускладнення прямого спілкування виробника і споживача, в нашому випадку - вузів і роботодавців. Існування посередницьких структур на інтегрованому ринку освітніх послуг має, таким чином, певне обґрунтування, і наявність подібного ринкового суб'єкта здатна підвищити ефективність взаємодії сфери професійної освіти з ринком праці.

Побудова моделі функціонування регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти та праці представляє собою перспективну дослідницьку задачу. Модель покликана відобразити характер взаємодії даних соціально-економічних інститутів, розглянути наявні зв'язки між суб'єктами, а також розкрити відсутні компоненти для їх оптимального розвитку. Необхідно враховувати, що регіональна специфіка накладає істотний відбиток на партнерство освітніх установ і роботодавців, а також на загальний соціально-економічний фон цього партнерства, однак у наведеній нижче схемі (див. рис. 1) ми прагнули відобразити загальні тенденції.

У моделі відображено три типи функціональних зв'язків, притаманних взаємодіючим суб'єктам регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти та праці. Перший тип зв'язків - стандартний, характеризує базові дії, що визначають контакт між ринком освітніх послуг, з одного боку, і ринком

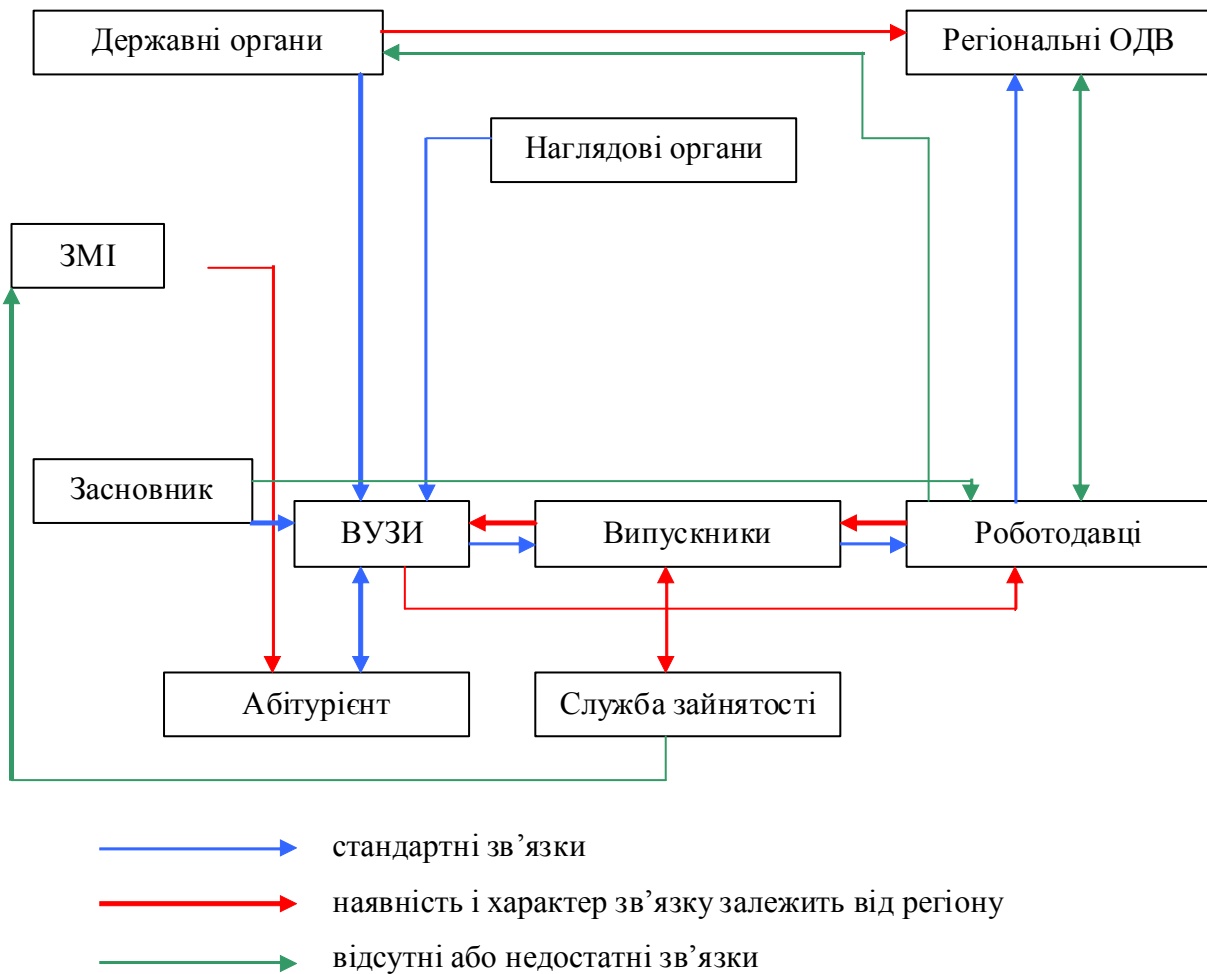

Рис. 1. Взаємозв'язок освітніх установ, роботодавців і державних органів влади

праці - з іншого. Такі зв'язки присутні в будь-якому регіоні. Сюди відносять адміністративний вплив на ВНЗ з боку державних органів влади, наглядових органів різних рівнів і засновників, діалог між регіональною владою та роботодавцями в рамках державної політики у сфері зайнятості населення, співпрацю між роботодавцями та кадровими агентствами, а також стрижневий у даному контексті ланцюжок "абітурієнт - вуз - випускник - роботодавець".

Другий тип зв'язків суттєво підвищує якість взаємодії між учасниками регіональних ринків освітніх послуг та праці. Однак вони представлені не в усіх регіонах і не в повному обсязі, і діяльність з їх установа та налагодження може розглядатися як один із чинників інноваційного розвитку регіональних систем професійної освіти. До числа таких зв'язків належать:

- узгоджена політика державної та регіональної влади щодо розвитку системи професійної освіти і розв'язання проблем зайнятості населення;
- прямиї двосторонній контакт між вузами і співтовариством роботодавців, спрямований, по-

перше, на виявлення потреб і очікувань регіонального ринку праці, по-друге, на регулярне підвищення кваліфікації та професійну підготовку наявних кадрів;

- регулярне і повне оповіщення вузів про поточний і перспективний стан ринку праці в регіоні з боку державної служби зайнятості;

- систематичне і достовірне інформування громадськості, в першу чергу абітурієнтів, про стан регіональних ринків освітніх послуг та праці з боку регіональних ЗМІ;

- "зворотні зв'язки" між роботодавцями та випускниками, випускниками та вузами реально відображають переваги і недоліки наданих освітніх послуг.

Нарешті, зв'язки третього типу сьогодні фактично відсутні, проте їх наявність ми розглядаємо як найважливіший елемент інтеграції регіональних ринків освітніх послуг та праці. Проектуванню та практичному встановленню зв'язків цього типу має приділятися серйозна увага з боку суб'єктів управління інтеграцією, оскільки це сприяє розв'язанню частини проблем,

властивих стану справ, що склався сьогодні. Так, тепер відсутні функціональні зв'язки між роботодавцями й органами влади, що здійснюють контроль і нагляд за діяльністю вищих навчальних закладів. У результаті позитивну оцінку діяльності (і як можливий наслідок - бюджетне фінансування) отримують вузи, неконкурентноспроможні на ринку освітніх послуг.

Звідси численні негативні наслідки, що викликають критику громадськості та ЗМІ: численні недопрацевлаштовані фахівці, чия кваліфікація не затребувана на регіональному ринку праці, недоцільне витрачання бюджетних коштів і підґрунтя для корупційних явищ. Далі, стійкі і регулярні функціональні зв'язки між регіональною службою зайнятості населення та громадськістю (головним чином абітурієнтами) могли б значно підвищити інформованість соціальних груп - основних споживачів і користувачів освітніх послуг - у питаннях отримання професійної освіти і перспектив працевлаштування. Нарешті, потрібен прямий контакт між засновниками вузів і спільнотою основних роботодавців, здатний більш точно орієнтувати навчальні заклади на задоволення потреб ринку праці. Сьогодні такий прямий контакт властивий скоріше недержавним спеціалізованим вузам, засновники яких самі тісно пов'язані з професійним співтовариством. Водночас треба враховувати, що засновником більшості державних вузів є федеральне Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, і вони зі зрозумілих причин надані самі собі в побудові діалогу зі споживачами своїх випускників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток регіональних ринків освітніх послуг і праці в нашій країні відбувається в суперечливих умовах [2]. Попит на масову вищу освіту не поєднується з реальною потребою випускників вузів на ринку праці, що ускладнюється нерівномірністю та різномірністю напрямків соціально-економічного розвитку регіонів, зумовленими зокрема історичними, географічними і демографічними особливостями. Отже, моделювання функціональних зв'язків між учасниками інтеграційних процесів дозволяє виявити недостатні для їх оптимальної взаємодії контакти і може бути покладено в основу розроблених управлінських рішень у сфері регіонального соціально-економічного розвитку.

Список літератури:

1. Бухтаяров А. А. Формирование механизма взаимодействия рынков труда и образовательных услуг // *Фундаментальные исследования*. - 2010. - с. 103-104.
2. Волков Н. М. Рынок труда и рынок образовательных услуг: от автономности к взаимодействию // *Казанский педагогический журнал*. - 2009. - с. 28-37.
3. Гущина Е. Г. Механизм взаимодействия рынка образовательных услуг и рынка труда в меняющихся глобальных условиях // *Экономические науки*. - 2007. - с. 283-287.
4. Наумова О. П. Исследование рынка труда и рынка образовательных услуг как фактора качественных преобразований в развитии системы образования / *Гуманизация образования*. - 2009. - т.2. - с.24-35.
5. Полисюк Г. Б., Зангородняя В. В. Факторы, определяющие взаимодействие региональных рынков труда и образовательных услуг / *Региональная экономика: теория и практика*. - 2009. с.2-8.
6. Рубин Ю. Б. Теория конкуренции и задачи повышения конкурентоспособности российского образования / *Высшее образование в России*. - 2007. - с. 26-43.

Аннотація

Андрей Антохов

МОДЕЛЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ ТРУДА И РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена отображению характера и форм интеграционного взаимодействия образования и производства в региональном аспекте. Рассмотрены связи которые существуют между субъектами, раскрыты отсутствующие компоненты. Представлена композиция модели, очерчено ее перспективы как инструмента управления образовательной системы.

Ключевые слова: региональный рынок труда, рынок образовательных услуг, производитель образовательных услуг, служба занятости, потребители образовательных услуг.

Summary

Andriy Antohov.

MODEL OF FUNCTIONING OF REGIONAL LABOUR MARKETS AND EDUCATIONAL SERVICES IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

The article is devoted to the reflection of character and forms of integration cooperation of education and production in a regional aspect. Present copulas are considered between subjects, absent components are exposed. It is presented model composition, her prospects are certain as to the instrument of management the educational system.

Keywords: regional labour-market, market of educational services, producer of educational services, service of employment, consumers of educational services.